

करुणेची कविता :रमाई

अर्चना अनिल गंगावणे , स्वाती मनोहर काळे , प्रो.डॉ. प्रभाकर भीमराव कांबळे
मराठी विभाग प्रमुख, आदर्श महाविद्यालय उमरगा जि.उस्मानाबाद .

प्रस्तावना:

रमाई मातृत्वाचे महाकाव्य ती मातृत्वाची मातृमनाची काळीज कथा आहे. माता रमाईच्या जीवनाचा तो संघर्षमय व संपूर्ण दुःखमय जीवन प्रवासाचा आशय होता. रमाई मातृत्वाचे आसवांनी बोलणारे मिथ होते. जीवनाचे एक नाव दुःख असे आहे आणि आई म्हणजे दुःखाची अंतहीन ओवी. रमाई नावाच्या या दुःखाच्या अंतहीन ओवीने प्रत्येकाला का झपाटले असावे याचा विचार करता असे लक्षात येते की, "दुनियेत चंद्र-सूर्याच्या मज कुणीच घेतले नाही. या जन्माची कधी माझ्या कुणी आई झाले नाही."?

कारुण्यमय रमाई :

अथांग दुःखाची कवितेतही न मावणारी कविता अशी रमाई प्रतिभेत उमलत होती. त्यात रंजनाला ही जागा नव्हती आणि शृंगाराला ही स्थान नव्हते. सांस्कृतिक मातृत्वाला वंचित राहिलेल्या कोट्यावधी दुःखांच्या सांस्कृतिक महामातेचे महाकारुणिक रूप प्रतिभेला भावणारे होते. मनातले शिल्प शब्दात बांधणे आवश्यक होते ते निराळे होते. रमाई एक प्रकारचा उत्कट आणि अनोखा अनुभव आहे. रमाई ही एक महान सूर्याची सावली झाली. स्वतः जळत जळत या सावलीने त्या सूर्यावर मायेची सावली धरली. कोट्यावधि लोकांची ती सांस्कृतिक आई झाली आणि रमा रमाई झाली. 'रमाई ही बालपण हरवलेली मुलगी आहे.' एकदमच प्रौढपणांच जगण्याचा प्रारंभ झाला. असं सर्वांनीच म्हटलं. परंतु जरी रमाई ही बालपण हरवलेली मुलगी असली तरी ती नेक आई - बापाची मुलगी होती. "शुद्ध बीजापोटी ,फळे रसाळ गोमटी" असं तुकोबांनी म्हटलं आहे ते अगदी रमाच्या बाबतीत रास्त आहे.

वादळाची सावली: रमा आता वादळाची सावली झाली.

भिमरावजी आंबेडकर हे प्रकरण आपण समजतो त्या पल्याड हे उरलेला आहेच. या सागराचा थांग घेणे आपल्याला शक्य नाही. हे तुफान आहे ते त्यांच्या नादातच जाईल. ते आता कोणत्याही किनार्याला आडणार नाही. हे तुफान अजिंक्य आहे. आपण त्यांच्या मार्गात येणं ही चूक आहे. तुफानाला आपण आडवु नये. तुफाना च्या पायात

संसाराची बेडी टाकू नये. आपल्याला त्यात यश येणं शक्य नाही .तुफानाची हात बांधू नयेत. या प्रयत्नात आपणच पराभूत होऊ. तुफान च्या गळ्या भोवती फास टाकू नये ते कोणाच्या हिताचे होणार नाही हेच रमाईनं ठरवलं.

"आता तुफानाची सावली व्हायचं
ते तुफान आपणाला कोठेही नेवो आपल्याला कितीही कष्ट पडत
आता फक्त तुफानाच्या विजयासाठी जगायचं."२

चंद्रनाचा सुगंध इतरांसाठी असतो. चंद्राचं चांदण इतरांसाठी असतं तसं रमाईच सर्वस्व बाबासाहेबांसाठी होतं .तिच्या डोळ्यात दुःखाचे सौंदर्य आहे. हे कासावीस करणारे सौंदर्य म्हणजे रमाई .दुःख हीच रमाईची शक्ती होती .रमाई चे जगणं म्हणजे दुःखांचे जगणं सुख फुलवीत जगणं.

" पिंपळ झाला भिमराया
रमा त्याची सावली
त्याची सावली
ह्या नवकोटीची माऊली"३

सूर्याची रमा ही सावली झाली होती. ती सूर्यासाठी सावली झाली होती पण स्थिती अशी होती ,की हे वादळाला सुद्धा माहित नव्हतं. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनात त्यांच्या पत्नी रमाबाई आंबेडकर यांचं स्थान अत्यंत मोलाचा आणि महत्वाचा आहे. रमाबाईचे कारुण्य ,त्यांच्यातील सहनशीलता तसेच प्रसंगानुरूप अत्यंत स्वाभिमानाची आणि करारी रमाई .पतीच्या प्रत्येक कार्यात कुठलीही आडकाठी न आणता त्यांना प्रत्येक कार्यात मदत करणारी रमाई. पतीच्या प्रकृतीची सतत काळजी घेणारी रमाई सगळ्यांनाच माहिती होती ,परंतु रमाईची डॉक्टर आंबेडकर यांच्या पत्नी एवढीच एक प्रतिमा नाही, तर त्यांचं समाजामध्ये एक वेगळं अस्तित्त्व होतं. डॉ.यशवंत मनोहर सरांची रमाई ही कादंबरी वाचली .या कादंबरीतील प्रत्येक पान अन् पान पानातील प्रत्येक ओळ रमाईला डोळ्यापुढे आनल्याशिवाय राहत नाही.

"करुणेची कविता तू मावत नाहीस कवितेतही, शब्दांशिवाय मैफिल तू मावत नाही संगीतात ही तू"

रमाई च्या त्यागाची, करुणेची, विचारीपनाची, त्यांच्यात असणारी सात्विकतेची भावना, प्रेम ,करारीपणा, सहकार्य ,अथक परिश्रम अशा अनेक सद्गुणांची रमाई डोळ्यासमोर उभी राहिल अशीच आहे. रामूच्या प्रेमाने, सहकार्याने भीमराव बाबासाहेब आंबेडकर झाले. आपल्यासमोर पसरलेले आधुनिक ज्ञानचं अथांग जग जिंकावयास निघालेल्या डॉ. आंबेडकरांच्या कृती निश्चय या मागे खंबीरपणे उभी असलेली, आपला पती बॅरिस्टर होण्यासाठी विलायतेला गेला असताना, आपल्या शरीराची क्षयाने चाळण झालेली असतानाही, आपल्या फाटक्या संसाराला ठिगळे लावण्यासाठी प्रसंगी गोवर्षा थापायच्या रोजगाराला जाणारी एक पोलादी स्त्री, एक झुंजार स्त्री .निर्मल चारित्र्य ,पराकोटीची सहनशीलता आणि शालीनता अशा दुर्मिळगुणांनी बनलेली रमाई.

सारांश :

अशाप्रकारे कारुण्यामय रमाई ही सहनशीलता, प्रेम ,त्याग अशा अनेक सद्गुणांनी भरलेली रमाई वाचताना अनेकांची हृदय गहिवरून आले शिवाय राहणार नाही .मनाला अंतर्मुख आणि उन्नत करणारा अश्रूंचा लावण्या सोहळा! उजेडाच्या वाटेवर सुगंधी होऊन चालणारी सौंदर्य पौर्णिमा!

संदर्भसूची:-

- १) रमाई : बंधू माधव _ गा.तू. बांदोडकर, पार्वती बुक क्लब , प्रकाशक गोवा.
- २) रमाई : यशवंत मनोहर , युगसक्षी प्रकाशन नागपूर ,आवृत्ती २६ मार्च २०१७
- ३) कविता रमाईची : प्रा. रेखा मेश्राम , युगसाक्षी प्रकाशन नागपूर प्रथम आवृत्ती २७ मे २०१०.